

شناسایی و رتبه‌بندی پتانسیل‌های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری و ارائه راهکارهای مناسب (مطالعه موردی: شهر گرگاب)

علی اکبر فاتحی

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات فرهنگی و رسانه، گروه علوم ارتباطات واحد شاهین شهر، دانشگاه آزاد شاهین شهر، ایران

Fatehi202099@gmail.com

نرگس عطریان

استادیار گروه علوم ارتباطات واحد شاهین شهر، دانشگاه آزاد شاهین شهر، ایران -

atrian@shaian.ac.ir

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی و رتبه‌بندی پتانسیل‌های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری و ارائه راهکارهای مناسب (مطالعه موردی: شهر گرگاب) انجام شد. روش تحقیق، پیمایشی است. جامعه پژوهش شامل شهروندان با سن بالاتر از ۱۸ سال شهر گرگاب تشکیل دادند که طبق جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۹) تعداد ۳۶۸ نفر به صورت در دسترس‌گزینش شدند. جهت جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته با ۴۰ سوال در پنج بعد «پتانسیل‌های اعتقادی-فکری، موقعیتی-اکولوژیکی، محیطی، تفریحی و هنری-تاریخی» طراحی شد که آلفای کرونباخ آن ۰/۸۸ برآورد شد. داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی با آزمون تی تک‌متغیره و آزمون فریدمن مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد نقش پتانسیل‌های فرهنگی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه بیشتر از سطح متوسط بوده است ($p < 0/01$). هم‌چنین نقش مؤلفه‌های فرهنگی پتانسیل‌های اعتقادی-فکری، پتانسیل‌های موقعیتی-اکولوژیکی، پتانسیل‌های محیطی، پتانسیل‌های تفریحی و پتانسیل‌های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه بیشتر از سطح متوسط بود ($p < 0/01$).

واژگان کلیدی: پتانسیل‌های اعتقادی-فکری، پتانسیل‌های موقعیتی-اکولوژیکی، پتانسیل‌های محیطی، پتانسیل‌های تفریحی و پتانسیل‌های هنری-تاریخی، توسعه فرهنگی و گردشگری.

مقدمه و بیان مساله

از آنجا که فرهنگ یک عامل مهم در تعیین رفتار به حساب می‌آید و یکی از مقوله‌هایی که با گردشگری ارتباط دو سویه دارد مقوله فرهنگ است و صاحب‌نظران گردشگری^۱ بر این اعتقادند که فرهنگ یکی از عوامل مهم در بسط و توسعه گردشگری است به طوری که سازمان یونسکو، بر اساس تحقیق‌های انجام شده در زمینه گردشگری، در سمینار پاریس به سال ۱۹۹۶ اعلام کرد که مساله اساسی قرن بیست و یکم برای پدیده گردشگری، فرهنگ است و گردشگری بدون فرهنگ وجود نخواهد داشت. آنچه که می‌تواند زمینه برخورد گردشگر و میزبان شهری را افزایش دهد در گام اول، میزان سهمی است که هر یک از آنان از فضا و خدمات و امکانات شهری طلب می‌کنند، گام دوم، اختلاف فرهنگی در استفاده از فضای شهری است. هرچه جامعه محلی فضای کم‌تر و تحمل فرهنگی پایین‌تری داشته باشد بین شهروندان و گردشگران تعامل و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز کمتر می‌گردد (گودرزیان، ۱۳۹۱).

گردشگری همچون موضوعات دیگر علمی و عملی در دنیای امروز مبحثی منفک و جدا از عوامل فرهنگی و سایر گرایش‌های مربوط به زندگی افراد نیست. در این چارچوب می‌توان مدیریت زیر ساخت گردشگری را در ارتباط با سایر جنبه‌های مربوط به آن تعریف کرد بدین معنا که گردشگری خود به عنوان یک موضوع مدیریتی و از طرف دیگر به عنوان موضوعی که در ارتباط با سایر وجوه زندگی افراد است، مورد دقت قرار گیرد. رفتار گردشگران نیز به عنوان عملی که عکس‌العمل ساکنان را در پی خواهد داشت، بر روند گردشگری در مقصد بسیار اثرگذار خواهد بود. این موضوع متأثر از مدیریت گردشگری نیز هست و برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری باید در جهت حفظ منافع اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مردم منطقه صورت گیرد؛ چرا که در غیر این صورت مردم، گردشگران را سرباری می‌پندارند که منابع آنان را مصرف می‌کنند و سود آن نصیب افراد غیر بومی می‌شود (قادری، ۱۳۸۳).

توجه به مقوله رفاه، کیفیت زندگی، اوقات فراغت شهروندان و نیاز به گردشگری و برنامه‌ریزی برای ارتقای کمی و کیفی «گردشگری» است. در بسیاری از مناطق به دلایل متعدد، پتانسیل‌های لازم برای گردشگری هم در بعد نرم افزاری پتانسیل‌ها و هم در بعد سخت‌افزاری و کالبدی به صورت مناسب فراهم نشده است حال آن‌که تمامی گروه‌های سنی نیازمند فراهم بودن پتانسیل‌های مناسب هستند. بدیهی است که در صورت فراهم نبودن پتانسیل‌های لازم در هر دو بعد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری هدف‌گذاری برای آن‌ها در زمینه گردشگری با مشکل روبرو خواهد شد. واقعیت این است که نقش عوامل فرهنگی در توسعه پتانسیل‌های صنعت گردشگری تا آنجاست که امروزه در علم توریسم، در تقسیم بندی گردشگری، یکی از انواع آن به توریسم فرهنگی اختصاص دارد که سازمان جهانی گردشگری آن را «جایابی انسان‌ها با انگیزه و میل صرفاً فرهنگی شبیه توره‌های تحصیلی، هنرآموزی، مسافرت به منظور شرکت در فستیوال‌ها و رویدادهای فرهنگی دیگر، بازدید از بناها، هنر، زیارت و آشنایی با فولکلور» تعریف می‌کند (لوتز^۲، ۲۰۰۵).

پژوهش‌ها نشان می‌دهند عوامل اقتصادی و زیرساختی (رحیمی و همکاران، ۱۳۸۹؛ نعمتی و آقابخشی، ۱۳۹۲؛ یالپانیان، ۱۳۹۲؛ گلور و پریدیو^۳، ۲۰۰۹)، کیفیت خدمات (چن^۴، ۲۰۱۴)، سن، هدف سفر، آب و هوا، نوع مسکن، اندازه گروه، نوع سفر و فعالیت‌های انجام شده در مقصد (آلن و همکاران^۵، ۲۰۱۴)، جنسیت، موقعیت اقتصادی خود ادراک شده، و متغیر زمان در دسترس خود ادراک شده (لوسادا و همکاران^۶، ۲۰۱۶) در توسعه گردشگری مستلزم فراهم کردن پتانسیل‌هایی است.

¹- Tourism

²- UNWTO

³- Lutz

⁴- Glover & Prideaux

⁵- Chen

⁶- Alén et al.

⁷- Losada et al.

اصولاً در توسعه پتانسیل های صنعت گردشگری عواملی چند مهم و مؤثرند که معمولاً در یک طبقه بندی کلی به دو قسمت پتانسیل های سخت و پتانسیل های نرم تقسیم می گردند که هرکدام از آنها خود مجدداً به زیرمجموعه هایی تقسیم می گردند به این ترتیب که در بخش پتانسیل های سخت مواردی نظیر گسترش راهها و حمل و نقل (فرودگاه ها، راه آهن)، امکانات زیربنایی نظیر ساخت و تجهیز هتل ها، گسترش کمی و کیفی تجهیزات فرهنگی-ورزشی قرار می گیرند. همچنین در زیرمجموعه پتانسیل های نرم مواردی از قبیل اطلاع رسانی و تبلیغات، مدیریت مؤثر گردشگری، امنیت گردشگران، گردشگری الکترونیک و مؤلفه های فرهنگی گردشگری (جاذبه های فرهنگی، آموزش، فرهنگ سازی، سواد فرهنگی) قرار می گیرد. مسأله این هست که می بایست با نگاهی بر عوامل فرهنگی مؤثر بر توسعه پتانسیل ها در دو بعد نرم افزاری و سخت افزاری، تلاش شود که وضعیت گردشگری رو به بهبود رود و پیشنهادات و راهکارهایی که می توانند در این زمینه مفید و مؤثر باشند شناسایی شوند. (آزادی، ۱۳۹۲)

امروزه، جاذبه های فرهنگی از عوامل مهم در جذب گردشگر فرهنگی است. که در کمتر پژوهشی به طور دقیق به آن پرداخته شده است. در صورتی که به کارگیری ابزارها و عوامل مؤثر در تبلیغات از عواملی که می تواند صنعت گردشگری کشور را توسعه و بهبود دهد (ساعی و همکاران، ۱۳۸۹). گردشگری، اگر چه یک صنعت است ولی بیشترین تبدلات فرهنگی در آن انجام می گیرد و شاید یکی از اهداف توسعه آن در میان بعضی از کشورها ضمن رشد و توسعه اقتصادی به رخ کشیدن فرهنگشان به دیگر جوامع باشد به خصوص در کشورهایی که جزو ده کشور اول جهان با جاذبه های گردشگری هستند که یکی از آنها ایران است. در واقع آنچه که ما به عنوان جاذبه ها در کشورمان داریم به خصوص آثار و بناهای تاریخی و علمی و فرهنگی نمودی از فرهنگ ماست و نشان دهنده آن چیزی است که از گذشته های بسیار دور برای ما مانده است و از این نمادها اکنون می توان جهت توسعه صنعت گردشگری بهره مند شد (دادخواه و همکاران، ۱۳۹۴). اما مهم ترین خلایبی که در این زمینه وجود دارد این است که شاخص های عوامل فرهنگی مؤثر در بحث گردشگری و جذب گردشگر به طور دقیق مشخص نشده است. در صورتی که گردشگری فرهنگی، بخش مهمی از گردشگری یک کشور یا مناطق فرهنگی است که تاریخ مردم، آداب و سنن، هنر، ارزش ها و سبک زندگی آنها در این مناطق جغرافیایی از مهمترین مؤلفه مؤلفه های آن محسوب می شوند (زارع اشکدزی و همکاران، ۱۳۹۴).

آثار باستانی و تاریخی و جاذبه های فرهنگی عوامل مهمی در جذب گردشگری است چرا که آثار باستانی و کهن هر جامعه ای معرف فرهنگ خاص همان کشور و دارای ویژگی ها و ارزش های درخور توجه است همان مملکت و مرز و بوم است و در نتیجه باعث جلب و جذب دیگران برای بازدید و شناخت آن جاذبه ها و آثار می شود (سازمان جهانی توریسم، ۲۰۰۰). با توجه به مطالب مطرح شده پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سئوالات زیر است:

سوالات تحقیق

- سوال اصلی

تا چه میزان پتانسیل های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

- سوالات فرعی

- ۱- تا چه میزان پتانسیل های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟
- ۲- تا چه میزان پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟
- ۳- تا چه میزان پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟
- ۴- تا چه میزان پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟
- ۵- تا چه میزان پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

۶- رتبه بندی پتانسیل‌های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه در ابعاد مختلف چگونه است؟

روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر پیمایشی است. این پژوهش مقطعی است، زیرا گردآوری داده‌ها در آن، در یک یا چند صفت یک مقطع از زمان از طریق نمونه‌گیری از جامعه انجام شد. جامعه آماری شامل کلیه شهروندان با سن بالاتر از ۱۸ سال شهر گرگاب به تعداد (۱۹۷۱) بود که براساس جدول کرجسی و مورگان تعداد نمونه‌ی تعیین شده برای این جامعه‌ی آماری ۳۶۸ نفر در نظر گرفته شد، که از این تعداد در نهایت، ۳۵۲ پرسشنامه جمع‌آوری و تحلیل گردید. که نرخ بازگشت پذیری پرسشنامه ۹۶ درصد بوده است.

ضرایب پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد جدول (۱) و به منظور تأیید روایی صوری ابزار، پرسشنامه بین ۴۰ نفر از شهروندان (نمونه‌ای از جامعه آماری) به صورت مقدماتی اجرا شد که بر اساس بازخوردهای شفاهی و مکتوب مشارکت‌کنندگان در موارد شکلی و قالب ظاهری ابزار، اصلاحات نهایی انجام و بدین ترتیب روایی صوری ابزار مورد تأیید قرار گرفت و روایی محتوایی آن توسط استاد راهنما و چند تن از اساتید مجرب مورد تأیید قرار گرفت.

جدول (۱) ضرایب پایایی پرسشنامه پتانسیل‌های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه گرگاب

ابعاد	ضریب پایایی
پتانسیل‌های اعتقادی-فکری	۰/۸۳
پتانسیل‌های موقعیتی-اکولوژیکی	۰/۸۰
پتانسیل‌های محیطی	۰/۷۵
پتانسیل‌های تفریحی	۰/۷۷
پتانسیل‌های هنری-تاریخی	۰/۸۱

4

تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی^۸ (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی^۹ (آزمون t تک متغیره، آزمون فریدمن، و تحلیل واریانس چند راهه) انجام شد.

یافته‌ها

سوال اصلی: تا چه میزان پتانسیل‌های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۲) مقایسه میانگین نقش پتانسیل‌های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل‌های فرهنگی شهر گرگاب	۳/۵۳	۰/۵۸	۰/۳۱	۱۶/۹۶۷	۳۵۱	۰/۰۰۱

8- descriptive statistical

9- nferential statistical

بر اساس یافته های جدول (۲) میانگین نقش پتانسیل های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۵۳ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین نقش پتانسیل های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال اول: تا چه میزان پتانسیل های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۳) مقایسه میانگین نقش موثر پتانسیل های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل های اعتقادی-فکری	۳/۹۳	۰/۶۰	۰/۰۳۲	۲۸/۹۵۱	۳۵۱	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۳) میانگین نقش موثر پتانسیل های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۹۳ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین نقش موثر پتانسیل های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال دوم: تا چه میزان پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۴) مقایسه میانگین نقش پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

5

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی	۳/۶۱	۰/۵۷	۰/۰۳۰	۲۰/۰۹۷	۳۵۱	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۴) میانگین نقش پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۶۱ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین نقش پتانسیل های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال سوم: تا چه میزان پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۵) مقایسه میانگین نقش پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل های محیطی	۳/۴۴	۰/۸۵	۰/۰۴۵	۹/۷۷۰	۳۵۱	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۵) میانگین نقش پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۴۴ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین میزان نقش پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال چهارم: تا چه میزان پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۶) مقایسه میانگین نقش پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل های تفریحی	۳/۳۵	۰/۷۴	۰/۰۳۹	۹/۰۸۹	۳۵۱	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۶) میانگین نقش پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۳۵ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین نقش پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال پنجم: تا چه میزان پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه نقش دارد؟

جدول (۷) مقایسه میانگین نقش پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
پتانسیل های هنری-تاریخی	۳/۳۰	۰/۸۰	۰/۰۴۲	۷/۰۵۵	۳۵۱	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۷) میانگین نقش پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۳۰ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر و مقدار p از ۰/۰۱ کوچکتر است. بنابراین نقش پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال ششم: رتبه بندی پتانسیل های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه در ابعاد مختلف چگونه است؟
بر همین اساس آزمون فریدمن جهت رتبه بندی مؤلفه ها استفاده شد. که نتایج این رتبه بندی در جدول (۸) آمده است.

جدول (۸) میانگین رتبه بندی پتانسیل های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه

مؤلفه ها	میانگین رتبه بندی	خی دو	درجه آزادی	سطح معنی دار
پتانسیل های اعتقادی-فکری	۴/۰۶	۲۷۴/۸۵۲	۴	۰/۰۰۱
پتانسیل های موقعیتی-کولوژیکی	۳/۲۵			
پتانسیل های محیطی	۲/۸۴			
پتانسیل های تفریحی	۲/۴۷			
پتانسیل های هنری-تاریخی	۲/۳۸			

نتایج جدول ۸ میانگین رتبه بندی ابعاد نشان می دهد پتانسیل های اعتقادی-فکری بالاترین و پتانسیل های هنری-تاریخی پایین ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. نتایج حاصل بین مجموعه رتبه های پنج گانه پتانسیل های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه در سطح $p < 0/01$ معنی دار است (مقدار خی دو ۲۷۴/۸۵۲). لذا سؤال تحقیق مبنی بر این که تفاوت معنی داری بین مجموعه نمرات پتانسیل های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه وجود دارد، تأیید می گردد.

بحث و نتیجه گیری

یافته ها نشان داد نقش پتانسیل های فرهنگی شهر گرگاب بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد. نتایج حاصل از تحقیق حاضر با نتایج به دست آمده از تحقیق موحد و کهزادی (۱۳۸۹) مبنی بر این که مهم ترین موانع پیش روی توسعه گردشگری عبارت از کمبود پتانسیل های کافی، ضعف فعالیت های بازاریابی، ضعف مدیریت گردشگری می باشد و

وجود جاذبه‌های طبیعی زیبا و چشم‌نواز، بازارچه مرزی و تمایل عمومی نسبت به توسعه گردشگری مهمترین نقاط قوت توسعه گردشگری قلمداد می‌شوند، همسوست.

یافته‌ها نشان داد میانگین نقش موثر پتانسیل‌های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۹۳ می‌باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین نقش موثر پتانسیل‌های اعتقادی-فکری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می‌باشد.

نتایج یافته‌های تحقیق حسینی (۱۳۹۱) نشان داد که عوامل فرهنگی تاثیر زیادی بر حمایت از توسعه گردشگری در این روستا دارد، و همچنین نگرش مردم به مشارکت در گردشگری به حمایت بیشتر آنها از گردشگری می‌انجامد. بنابراین پیشنهاد می‌شود مشارکت ساکنین در طرح‌های گردشگری به عنوان یک عامل فرهنگی بیشتر مورد توجه قرارگیرد، که این با نتایج تحقیق حاضر همسوست. در تبیین این فرض می‌توان گفت در بین تمامی شکل‌های گردشگری‌های مختلف صنعت گردشگری مذهبی، پدیده‌ای است که برای برخی از اقوام از اهمیت والایی برخوردار است و آن‌ها قسمت اعظمی از درآمد ملی خود را به واسطه‌ی بهره‌گیری از آن بدست می‌آورند. این شکل از صنعت توریسم، به دلیل دارا بودن ویژگی‌های ساختاری و کارکردی خاص و منحصر به فرد، موفق به دستیابی جایگاه اصلی در متن گردشگری جهانی شده و تمامی ملل در سراسر دنیا را درگیر خود ساخته است. با در نظر گرفتن تمامی این تقسیم‌بندی‌ها، می‌توان به یکی از ویژگی‌های گردشگری مذهبی ادعان کرد و آن هم سودآور بودن این صنعت در سراسر جهان است. گردشگری مذهبی، مختص یک گروه یا افراد با دین و مذهب خاص نیست بلکه می‌تواند تمامی انسان‌ها را شامل شود و به دلیل وجود پتانسیل‌های متعدد توریسم مذهبی در ملل مختلف، از آن به عنوان پدیده‌ای کاملاً سودآور یاد می‌شود. گردشگری مذهبی در ایران جای رشد و توسعه بسیاری دارد. تنوع مراکز، آثار و ابدیه‌ی تاریخی و عبادتگاه‌های ادیان مختلف موجود در کشور در تمام دنیا بی‌نظیر است. نقش سازنده و تاثیر گذار ایران در تمامی حوزه‌های مذهبی دنیا، به خصوص در جذب گردشگری کاملاً مشهود است و فضای خاص فرهنگی موجود در ایران توسعه گردشگری مذهبی - پذیر فرهنگی را در آن امکان می‌کند.

یافته‌ها بیانگر آن بود که میانگین نقش پتانسیل‌های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۶۱ می‌باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین نقش پتانسیل‌های موقعیتی-اکولوژیکی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می‌باشد. نتایج حاصل از تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق خدایی فرد و کلانتری خلیل‌آباد (۱۳۹۱) مبنی بر این که نظام آموزش جهانگردی و واحدهای آموزشی، امکانات و تجهیزات آموزش و از همه مهم‌تر، معیارها و ضوابط نظارتی و چگونگی اعمال آن‌ها باید به سرعت متحول شوند تا بتواند توسعه گردشگری را به همراه داشته باشند، همسوست. در تبیین این فرض می‌توان گفت شهرها و روستاها به دلیل ویژگی‌ها و ماهیت وجودشان به طور مستقیم به طبیعت پیرامون خود وابسته و متکی هستند به طوری که تغییرات در این بستر مکانی در گذر زمان شکل می‌گیرد و در فضایی جغرافیایی مبتنی بر کنش متقابل میان عوامل و روندهای طبیعی - اکولوژیکی و اجتماعی - اقتصادی - سیاسی را خلق می‌نماید، بنا به درجه‌ی تغییرات و دگرگونی‌های روستایی بخش‌هایی از فضای درونی و بیرونی روستا شکل طبیعی و بکر خود را حفظ می‌نماید، همین ویژگی شهر و روستا برنامه‌ریزی اکوتوریسم را در چنین محیطی امکان‌پذیر می‌سازد. کنفرانس جهانی توریسم، توریسم روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. توریسم روستایی، توریسم زراعی و کشاورزی را نیز در بر می‌گیرد و موزه‌ای از ارائه‌ی خدمات و تسهیلات خدماتی مانند اسکان، پذیرایی، امکانات، وسایل سرگرمی، برپایی جشن‌ها و مراسم محلی، تولید و فروش صنایع

دستی و محصولات کشاورزی را نیز دربر دارد. گردشگری شهری و روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی، اجتماعی، در نیمه ی دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل آن هم مناطق شهری و روستایی مورد استفاده فعالیت های تفریحی قرار گرفته بودند اما شرکت در این فعالیت های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بوده است. در قرن نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه ی حمل و نقل و سهولت جابه جایی راهیابی به مناطق شهری و روستایی آسان شد.

یافته ها مویید آن ست که میانگین نقش پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۴۴ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین میزان نقش پتانسیل های محیطی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد. نتایج تحقیق هزارجریبی و نجفی ملک (۱۳۹۱) نشان داد مکان اقامت، برخورد عمومی مردم، تمیز بودن خیابان ها، رعایت قوانین و مقررات رانندگی، احترام به حقوق دیگران، رعایت نظافت از سوی مردم می تواند توسعه گردشگری را بهبود بخشد که این نتیجه با نتیجه برگرفته از تحقیق حاضر مبنی بر تاثیر پتانسیل های محیطی بر توسعه گردشگری همخوان است. در تبیین این فرض می توان گفت محیط قابل زیست نشان از تعادل و کیفیت اکوسیستم های محلی مانند هوا، آب، خاک و غیره داشته و نحوه ارتباط انسان و طبیعت را مشخص می سازد و بر پایداری منابع و ظرفیت محیط تاکید دارد. از آنجایی که گردشگری ارتباط مستقیم با انسان، فرهنگ و منابع دارد، مقوله‌ای به‌عنوان توسعه پایدار گردشگری در دهه‌های گذشته در جهان شکل گرفته است. توسعه پایدار گردشگری نیازمند صبر، تلاش و تعهد دراز مدت است. برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری به شاخص هایی اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، نهادی و فرهنگی که این شاخص‌ها در ارتباط با یکدیگر بوده و تاثیر متقابلی بر هم دارند، نیاز است. گردشگری پایدار به معنای بازدید گردشگری از یک مکان یا مقصد و آسیب نرساندن یا هرچه کمتر آسیب رساندن و به‌طور کل حفظ آن است. گفته می‌شود از آنجایی که هر صنعتی پیامدهایی دارد، گردشگری نیز هرگز به‌طور کامل پایدار (یا بدون اثر) نخواهد بود، ولی دست کم می‌تواند در جهت پایدارتر و سازگارتر شدن با محیط گام بردارد.

8

یافته ها تایید کرد که میانگین نقش پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۳۵ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین نقش پتانسیل های تفریحی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد. نتایج حاصل از تحقیق حاضر با نتایج به دست آمده از تحقیقات موحد و کهزادی (۱۳۸۹) و شبگو منصف (۲۰۱۵) مبنی بر این که وجود جاذبه‌های طبیعی زیبا و چشم‌نواز، بازارچه مرزی و تمایل عمومی نسبت به توسعه گردشگری مهمترین نقاط قوت توسعه گردشگری قلمداد می‌شوند، همسوست. در تبیین این فرض می توان گفت یکی از راهکارهای اساسی برای توسعه مناطق شهری و روستایی توجه به این نوع توریسم است تا محیط های شهری و روستایی را از انزوا و مهجوریت خارج نموده و توسعه ای متوازن در کشور ایجاد نمایند. توریسم شهری و روستایی موجب حفظ و تداوم فرهنگ اصیل و بومی می شود و نکته مورد توجه در روستاها و ایلات و عشایر این است که هر کدام از آنها افسانه ها، داستان ها، آداب، سنن و عقاید مربوط به خود را دارند که مجموعه این ها یک موزه زنده است که این موزه ها عرصه به تصویر کشیدن خانه های روستایی، مراسم و جشن های آنان حتی جشن عروسی، یک موزه زنده است که این موزه ها عرصه به تصویر کشیدن ارتباط بین سه عنصر انسان، طبیعت و فرهنگ با همدیگر است؛ لذا بایستی با به نمایش گذاردن آنان به سایرین و سهیم شدن در فرهنگ آنان در حفظ و نگهداری آنها بکوشیم و اجازه ندهیم که این موزه زنده و جالب به فراموشی سپرده شود.

یافته ها نشان داد که میانگین نقش پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه ۳/۳۰ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین نقش پتانسیل های هنری-تاریخی بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه، بیشتر از سطح متوسط می باشد. نتایج تحقیق خاکساری و عباسی (۱۳۹۲) در منطقه کوه‌رنگ نشان داد آبشار چشمه

کوه‌رنگ، آبشار شیخ علی خان، غاریخی چما، چشمه دیمه، امامزاده سر آفاسید، پیست اسکی چلگرد، دشت لاله‌های واژگون، از جمله جاذبه‌های گردشگری منطقه این منطقه هستند که در توسعه گردشگری نقش به‌سزایی داشته‌اند که این نتایج با نتیجه گرفته شده از تحقیق حاضر مبنی بر این که عوامل هنری و تاریخی از جمله هنر قالی بافی و وجود حمام سنتی و... می‌تواند بر توسعه گردشگری تاثیر داشته باشد، همخوان است. در تبیین این فرض می‌توان گفت توریسم شهری و روستایی را هر شکلی از توریسم که نشان دهنده نوعی از زندگی شهری و روستایی، هنر، فرهنگ و میراث فرهنگی در مکان‌های شهری و روستایی باشد و به موجب آن سودآوری برای جوامع محلی هم به لحاظ اقتصادی و هم اجتماعی به همراه داشته باشد و نیز تعاملاتی را بین گردشگران و افراد محلی به منظور توسعه تجربه بیشتر و تبادلات فرهنگی و اجتماعی ایجاد نماید تعریف نمود. گردشگری شهری و روستایی باید به عنوان بخشی از فرآیند توسعه روستایی که یکی از مفاهیم و اشکال توسعه پایدار است، مورد توجه قرار گیرد. این نوع گردشگری در محیط شهری و روستایی انجام می‌پذیرد، در این نوع گردشگری می‌توان به فعالیت‌هایی نظیر دیدن مزارع، رسیدن به آرامش در محیط شهر و روستا، گشت و گذار در طبیعت، داد و ستد با روستاییان و غیره اشاره نمود. اهداف این نوع گردشگری زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشند. گردشگری روستایی از نظر فعالیت به دو نوع تفکیک می‌شود. کشاورزی و دیگر فعالیت‌های مربوط به آن حول محور اصلی این نوع از گردشگری را شکل می‌دهد که به آن گردشگری کشاورزی نیز گفته می‌شود. محور فعالیت‌ها چیزی غیر از فعالیت‌های کشاورزی است مانند گشت و گذار در طبیعت، حضور در روستا، دوچرخه سواری، اسب سواری و غیره.

9

نتایج نشان داد پتانسیل‌های اعتقادی-فکری بالاترین و پتانسیل‌های هنری-تاریخی پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. نتایج حاصل بین مجموعه رتبه‌های پنج‌گانه پتانسیل‌های فرهنگی موثر بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه در سطح $p < 0.01$ معنی‌دار است. در تبیین این سوال می‌توان گفت مناطق شهری و روستایی به عنوان کانون‌های مولد، در خط مقدم تولید و خودکفایی کشور قرار دارند و نگاه برنامه‌ای برای باروری مزیت‌های روستاها انکارناپذیر است. آباد کردن شهرها و روستاها و رونق اقتصادی و رفاهی با مشارکت مردم موجب ماندگاری جمعیت شهری و روستایی، رونق تولید و ارزش افزوده بالا و کاهش آسیب‌های ناشی از مهاجرت‌های بی‌رویه می‌شود. ایجاد بسترهای لازم برای توسعه روستاها با استفاده از پتانسیل‌های هر شهر و روستا بهترین راهبرد برای افزایش درآمد روستاییان و کاهش مهاجرت است. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان بیان نمود تعمیم‌پذیری نتایج نیاز به تکرار پژوهش‌های دیگر دارد. در این راستا پیشنهاد می‌شود شناسایی عوامل مؤثر دیگری بر توسعه فرهنگی و گردشگری منطقه و مناطق دیگر مورد بررسی قرار گیرد

با توجه به نتایج به دست آمده راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

- استقبال از مهاجرین و همبستگی و همدلی بین آنان
- تغییر نگاه مردم به سمت فرهنگ شهری و مستعد اقتصادی با سرمایه‌گذاری از آثار فاخر و ارزشهای شهر
- آگاهی و بیداری مردم در خصوص ارتقای فرهنگ شهر نشینی و معرفی استعداد‌های موجود در شهر
- درخواست از جوانان و نخبگان برای تشکیل کمپین گردشگری و به عنوان سفیران این شهر در خارج از شهر گرگاب
- تولید محصولات کشاورزی از تولید به مصرف
- فرهنگ‌سازی زیرساخت‌ها و هماهنگ شدن با علوم و نوآوری‌های روز با کمک و همراهی مردم
- برجسته‌سازی و بُلد نمودن داشته‌ها
- فرهنگ‌سازی زیرساخت‌ها و هماهنگ شدن با علوم و نوآوری‌های روز با کمک و همراهی مردم
- برگزاری برنامه‌های تفریحی شتر سواری و اسب سواری و بازیهای سنتی

- ایجاد سفره خانه ها و نشیمن گاه ها که بتواند توجه گردشگران خارجی را به خود جلب کند
- ترویج و ایجاد کارگاه های قالی بافی سنتی
- تشویق مردم به مرمت خانه های تاریخی و ابنیه های ناشناخته در این شهر در جهت بهره برداری اقتصادی
- آذین بند های مختلف، استفاده از تندیس ها و سازه های فرهنگی با هویت تاریخی آن شهر؛ معرفی بزرگان، اندیشمندان و نخبگان آن شهر با نصب یادمان های آنان و معرفی به مهمانان

منابع

- آزادی اکبر، توسعه گردشگری شهری با تکیه بر مرکز شهر تهران و رویکرد مدیریت شهری. تهران: انتشارات تیسرا. (۱۳۹۲).
- حسینی، سلمان، عوامل فرهنگی مؤثر بر حمایت ساکنین روستایی از توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری مطالعه موردی: روستای پالنگان استان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری. ۱۳۹۱.
- خاکساری، علی و عباسی، مریم، شناسایی پتانسیل های گردشگری کوهرنگ و ارائه راهکارهای مناسب جهت توسعه گردشگری منطقه. فصلنامه اطلاعات جغرافیایی سپهر. ۱۳۹۲، دوره ۲۲ شماره ۸۸ صفحات ۱۱۴-۱۰۶.
- خدایی فرد، زهرا؛ کلانتری خلیل آباد، حسین، توسعه گردشگری با تاکید بر نقش آموزش نیروی انسانی، مطالعات مدیریت شهری، ۱۳۹۱، دوره ۴، شماره ۱۲، صص ۴۷-۵۹.
- رحیمی، ابوالفضل؛ انوشه، منیره؛ احمدی، فضل اله؛ فروغان، مهشید، تجارب سالمندان تهرانی در زمینه اوقات فراغت و تفریحات، مجله سالمند (سالمندی ایران)، ۱۳۸۹، سال پنجم، شماره پانزدهم، صص: ۶۱-۷۷.
- زارع اشکذری، سید محمد؛ سقایی، محسن؛ موسوی، میر نجف؛ مختاری ملک آبادی، رضا، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری فرهنگی با رویکرد جذب گردشگران خارجی در ایران مرکزی مورد شناسی (شهر یزد). جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای، زمستان ۱۳۹۴، سال پنجم، شماره ۱۷.
- ساعی، علی؛ نائیجی، مختار؛ رضایی، محمد، ارتباط بین تبلیغات و جذب گردشگر فرهنگی در ایران (مطالعه موردی گردشگران خارجی فرهنگی اصفهان). دانشنامه علوم اجتماعی، ۱۳۸۹، شماره ۴.
- قادری، زاهد، اصول و برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی. تهران: انتشارات سازمان شهرداری ها و دهرداری های کشور. ۱۳۸۳.
- گودرزیان، شروین، طراحی منظر خیابان انقلاب اسلامی تهران با رویکرد گردشگری. پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد معماری منظر، قزوین: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره). ۱۳۹۱.
- موحد، علی و کهزادی، سالار، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان کردستان با استفاده از مدل SWOT. پژوهش و برنامه ریزی شهری. ۱۳۸۹، دوره ۱ شماره ۲ از صفحه ۸۵ تا صفحه ۱۰۲.
- نعمتی، داریوش و آقابخشی، حبیب، تهران شهر دوستدار سالمند، گام های آغازین تحقق نخستین پایتخت سالمندی جهان (به مناسبت سال سالمندی)، پژوهش اجتماعی، ۱۳۹۲، دوره ۶، شماره ۱۸، صص ۱۵-۴۴.

هزارجریبی، جعفر و نجفی ملک، محمد، بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر توسعه گردشگری در ایران (با رویکرد جذب گردشگران خارجی)، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی. مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۱۳۹۱، دوره ۲۳، شماره ۳ (پیاپی ۴۷): از صفحه ۱۳۳ تا صفحه ۱۴۶.
یالپانیان، آمنه، برنامه ریزی محله دوستدار سالمند با رویکرد مشارکتی (نمونه موردی: محله قیطره، تهران). دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی- دانشکده هنر و معماری. کارشناسی ارشد. ۱۳۹۲.

Alén, Elisa. , Nicolau, Juan Luis. , Losada, Nieves. , & Domínguez, Trinidad. (2014). **Determinant factors of senior tourists' length of stay**. Annals of Tourism Research, 49, 19–32.
Chen-Fu, C. (2014). **"Tourism expansion, tourism uncertainly and economic growth: New evidence from Taiwan and Korea"**. Tourism Management, No 30, pp 812-818.
Glover, Petra. , & Prideaux, Bruce. (2009). **Implications of population ageing for the development of tourism products and destinations**. Journal of Vacation Marketing Volume 15 Number 1.
Losada, Nieves. , Alen, Elisa. , Domínguez, Trinidad. , & Nicolau, Juan Luis. (2016). **Travel frequency of seniors tourists**. Tourism Management, 53, 88e95.
Shabgoo Monsef, Seyed Mahmoud. (2015). **Cultral factors effecting tourism development in ilam province Indian**. Journal of Fundamental and Applied Life Sciences, 5 (S1), 5328-5334.

Study of Identifying and ranking of cultural potentials affecting cultural development and tourism and providing appropriate solutions (Case study: City of Gorgab)

Aliakbar Fatehi¹, Narges Atreian²

*1 Student in Master of Cultural and Media Communication Sciences, Department of Communication Sciences,
Shahinshahr Branch, Shahinshahr Azad University, Iran*

*2 Assistant Professor, Faculty of Communication Sciences, Shahinshahr Branch, Shahinshahr Azad University,
Iran*

Abstract

The aim of this study was to identify and rank the cultural potentials affecting cultural development and tourism and also providing appropriate solutions (Case study: City of Gorgab). The research method is survey. The study population included citizens higher than 18-year-old in the city of Gorgab, which according to Krejcie and Morgan (1979) table, 368 people were selected by convenience sampling. To collect information, a researcher-made questionnaire with 40 questions in five potential dimensions of "belief-intellectual, situational-ecological, environmental, recreational and artistic-historical" was designed with a Cronbach's alpha of 0.88. Data were analyzed at two levels of descriptive and inferential statistics with univariate t-test and Friedman test. The results showed that the role of cultural potentials on cultural development and tourism in the region was higher than the average level ($p < 0.01$). Also, the role of cultural components of belief-intellectual, situational-ecological, environmental, recreational and artistic-historical potentials on cultural development and tourism in the region was more than average ($p < 0.01$).

Keywords: Belief-intellectual potentials, situational-ecological potentials, environmental potentials, recreational potentials and artistic-historical potentials, cultural development and tourism.